

Тема 2. Класифікаційні елементи аналізу господарської діяльності

ЗМІСТ

1. Предмет, об'єкти і суб'єкти аналізу господарської діяльності	1
2. Види аналізу господарської діяльності.....	2
3. Показники та їх класифікація	5
4. Фактори, що впливають на показники комерційної та фінансової діяльності підприємства. Їх класифікація.....	6

1. Предмет, об'єкти і суб'єкти аналізу господарської діяльності

Аналіз господарської діяльності як наука синтезує в собі знання політичної економії, макроекономіки і мікроекономіки, статистики, бухгалтерського обліку, планування та інших економічних, а також технічних і технологічних наук, що дає змогу глибше аналізувати діяльність підприємств, робити обґрунтованіші і прийнятні для практики висновки. Проте аналіз, як і інші науки, має свої предмет, об'єкт і методи дослідження.

Предметом аналізу є зміни та динаміка у соціальних і економічних відносинах, що виникають у процесі господарської діяльності.

Предмет пізнають через **об'єкти** аналізу, якими є підприємства та їх структурні підрозділи, явища суспільного життя, ресурси, які є основою діяльності підприємства, процеси, які виникають в результаті діяльності підприємства і функції аналізу господарської діяльності.

Суб'єктами аналізу господарської діяльності (споживачі, користувачі) є та категорія фізичних та юридичних осіб, яка використовує аналітичну інформацію для управління підприємством та його структурними підрозділами:

- власники, в т.ч. акціонери, яким необхідна інформація для оцінки віддачі інвестицій, а також оцінки економічного ризику, пов'язаного з інвестуванням;

- кредитори, які оцінюють можливість вчасного повернення позичок;

- постачальники – для оцінки можливості оплати товарів та послуг;

- державні органи управління – для здійснення макроекономічного регулювання;

- контрольні органи – для оцінки ефективності використання ресурсів і контролю за додержанням розрахунково-платіжної дисципліни, використання ресурсів;

- профспілкові органи – за формуванням коштів соціального призначення, оцінки рівня соціального розвитку тощо.

[*Повернутися до змісту*](#)

2. Види аналізу господарської діяльності

Аналіз господарської діяльності дає можливість досліджувати економіку як в цілому за всією сукупністю господарських процесів, що відбуваються в ній, так і за окремими елементами. У зв'язку з цим виділяють:

1. Соціально-економічний аналіз, тобто економічний аналіз, спрямований на вивчення стану і розвитку економіки регіону будь-якої окремо взятої країни; економіки окремого адміністративного району будь-якої країни (республіки, області краю тощо), галузі і підгалузі народного господарства. Інформаційною базою при цьому виступають дані соціально-економічної та міжнародної статистики.

2. Аналіз господарської діяльності об'єднання, підприємства чи організації, їх структурної одиниці (філії), як господарюючого суб'єкта.

Таблиця 1.1 Класифікація видів АГД за критеріями

Критерії	Види
а) за напрямками досліджень	- фінансово-економічний; - функціонально-вартісний; - техніко-економічний.
б) за обсягом питань, що вивчаються	- комплексний; - тематичний.
в) за об'єктами, що аналізуються	- підприємства, установи, організації, їх підрозділи; - галузі; - регіони, країни.
г) за періодичністю проведення	- щоденний; - щотижневий; - щомісячний; - щоквартальний; - щорічний.
д) за характером рішень (ознакою часу)	- стратегічний; - попередній (прогнозний); - оперативний; - поточний; - наступний.
ж) за застосуванням технічних засобів;	- немеханізований; - механізований; - автоматичний.
з) за методикою вивчення об'єктів	- порівняльний; - факторний; - діагностичний; - маржинальний; - економіко-статистичний; - економіко-математичний.

Фінансово-економічний аналіз здійснюють фінансові та кредитні органи. Фінансові установи проводять, в основному, зовнішній аналіз діяльності підприємств на підставі квартальної і річної звітності, звертаючи головну увагу на фінансові результати: виконання фінансового плану, ефективність використання фінансових ресурсів, рентабельність, платоспроможність, виконання зобов'язань перед бюджетом, фінансовий стан і резерви його поліпшення, збільшення платежів до бюджету. Такий аналіз проводиться одночасно з аналізом виконання виробничої програми.

Кредитні органи, надаючи короткострокові і довгострокові позички, сприяють розширеному відтворенню господарств. Вони контролюють кредитоспроможність останніх, запобігають їхньому банкрутству. Для цього вони аналізують виробничу й фінансову діяльність господарств, що їх вони обслуговують, звертаючи увагу на ефективність і правильність використання позичок, їх забезпеченість, цільове використання, ефективність використання всіх засобів підприємства.

Податкова інспекція аналізує діяльність господарств на підставі звітної інформації. Головна увага звертається на виконання зобов'язань перед бюджетом, на фінансовий стан і резерви збільшення платежів до бюджету.

Техніко-економічний аналіз застосовують для вивчення питання оснащення підприємства необхідними видами техніки, енергетичними ресурсами, ефективності впровадження нових видів техніки і технологій.

Функціонально-вартісний аналіз (ФВА) відносять до найбільш ефективних видів аналізу діяльності щодо виявлення резервів економії витрат матеріальних, трудових і грошових ресурсів на виробництво продукції.

ФВА проводиться з метою виявлення резервів зниження витрат за рахунок ефективніших варіантів виробництва, ліпшого співвідношення між споживчою вартістю виробу та витратами на його виготовлення. Він базується на пошуку способів зниження матеріало-, енерго- і трудомісткості продукції.

ФВА передбачає мінімізацію витрат ресурсів у процесі виробництва за рахунок поліпшення конструкції виробів, удосконалення способів виготовлення деталей і вузлів, виявлення додаткових чи зайвих витрат, раціоналізації технології та використання ефективних матеріалів. Для здійснення цього аналізу використовується звітна, облікова, конструкторсько-технологічна, нормативна й позаоблікова інформація.

ФВА — це метод одночасного і взаємозв'язаного дослідження функції об'єкта і вартості цих функцій. Функції і їхня вартість становлять об'єкт ФВА.

Під функціями розуміють споживчі властивості (якість) об'єкта. Вони поділяються на п'ять груп: 1) головні функції, що виражають призначення об'єкта; 2) основні функції, що забезпечують виконання головних; 3) допоміжні функції, що допомагають реалізувати основні; 4) зайві або непотрібні функції і 5) шкідливі функції. ФВА виходить із засадного принципу можливості усунення зайвих чи додаткових функцій, виконуваних

виробами, тобто можливості зниження праце-, матеріало- і енергомісткості, а відтак, і собівартості виробів. Зайві функції виникають унаслідок зміни призначення виробу, появи інших виробів, що виконують аналогічні функції, зміни традиційних поглядів на призначення виробу та з інших причин.

ФВА проводять групи спеціалістів. До цих груп входять економісти, конструктори й технологи. ФВА проводиться в кілька етапів: інформаційно-підготовчий, аналітичний, творчий, дослідний і впроваджувальний. Економісти виконують перші два етапи, серед яких дуже важливим є аналітичний, коли проводиться аналіз функцій з погляду їхнього техніко-економічного призначення і виробничих витрат. Головне завдання групи — виявлення оптимального співвідношення між споживчою вартістю об'єкта і витратами на його виготовлення. Необхідно домагатися того, щоб споживча вартість об'єкта зростала, а витрати на нього скорочувались.

Суть стратегічного аналізу полягає в тому, що майбутній розвиток підприємства передбачають, ґрунтуючись на оцінці можливих змін зовнішнього середовища, залежність підприємства від якого в умовах становлення ринку дуже зросла. Відповідно до такої оцінки приймаються стратегічні управлінські рішення, а аналітичне обґрунтування зменшує їх ризик.

Попередньому (прогнозному) аналізу підлягають усі дані, які входять в основу обґрунтування цілей, завдань і управлінських рішень з реалізації стратегій підприємства та вибору найефективніших з них. Відмінність попереднього аналізу від стратегічного полягає в тому, що при обґрунтуванні перспективи розвитку підприємства використовують прийоми екстраполяції, тобто рішення ґрунтуються на врахуванні тенденцій зміни показників, що склались (мали місце) у минулому.

Поточний аналіз проводиться в процесі виробничого чи робочого періоду і дає можливість своєчасно приймати коригуючі управлінські рішення по забезпеченню оптимальності (наскільки це можливо в сільському господарстві) їх здійснення (протікання).

Якщо поточний аналіз здійснюють синхронно з робочим процесом, причому на рівні господарських операцій, то його називають оперативним. Він є найглибшим з погляду проникнення у виробничий процес, його оцінки ґрунтуються на першопричинах зміни явищ, процесів, показників, і рішення, що приймаються за його результатами, є своєчасними і найдійовішими.

Наступний (ретроспективний) аналіз проводять по закінченні повного виробничого процесу, етапу робіт чи календарного періоду (місяць, квартал, рік тощо) і застосовують для оцінки результатів роботи і ефективності реалізованих управлінських рішень. Його результати є основою прийняття коригуючих рішень і розробки нових перспективних планів.

[Повернутися до змісту](#)

3. Показники та їх класифікація

Предмет аналізу та його об'єкти пізнають через систему соціально-економічних показників, які являють собою поняття, що відображають кількісні та якісні характеристики нових явищ, виробничих ресурсів, рівень технологічної, економічної, соціальної та екологічної ефективності господарських процесів як усієї діяльності підприємства, так і окремих її сторін. *Кожний показник має свій числовий вираз, який характеризує конкретний вимір аналізованого об'єкта, а також його зміст — соціально-економічну сутність.*

Показники поділяють на:

- кількісні та якісні;
 - натуральні, вартісні й трудові;
 - абсолютні та відносні;
 - прямі й обернені;
 - результативні й факторні;
 - загальні, часткові, середні, специфічні;
 - синтетичні й аналітичні;
 - затверджені, договірні, розрахункові тощо.
- *Кількісні — характеризують абсолютні розміри, пов'язані з виміром аналізованих об'єктів і кількісними змінами, які відбуваються в них (обсяг виконаних робіт чи наданих послуг, вартість експорту та імпорту товарів тощо).*
- *Якісні — це істотні особливості окремих об'єктів, аналіз і закономірності їх розвитку. За допомогою них аналізують конкурентоспроможність, рентабельність, платоспроможність, ліквідність, забезпеченість банківських кредитів, а також фінансові результати діяльності підприємств.*
- *Натуральні показники обчислюють у фізичних одиницях виміру, вартісні — у грошовому виразі, трудові — у затратах праці.*
- *Абсолютні показники відображають розмір (величину, обсяг) аналізованого об'єкта. Їх обчислюють у натуральних, вартісних або трудових вимірниках; відносні — показують співвідношення між абсолютними показниками, обчислюють їх у процентах (відсотках), індексах, коефіцієнтах і вони характеризують рівень, структуру аналізованого об'єкта тощо.*
- *Прямі — характеризують безпосередньо аналізований об'єкт, обернені (зворотні) — непрямо (продуктивність праці — трудомісткість, фондвіддача — фондомісткість тощо).*
- *Результативні (оціночні) — це ті, що є наслідком здійснення процесу, господарської операції; факторні — ті, що забезпечили цей результат (факторні – урожайність і площа, результативний - валовий збір).*
- *Загальні — характерні для підприємства в цілому; часткові — характеризують роботу окремої галузі чи структурного підрозділу*

підприємства, тобто організаційної системи нижчого порядку; *середні* — одержують як усереднений результат кількох однорідних показників; *специфічні* — притаманні окремим об'єктам аналізу або окремим їх параметрам.

- *Синтетичні* (узагальнюючі, інтегральні) — характеризують складні соціально-економічні комплекси; *аналітичні* — розраховані в результаті їх аналізу.

- *Затверджені* — ті, що доводяться підприємству директивно і контролюються державою чи іншим адміністративним органом (фіскальні нормативи, допустимі норми вмісту шкідливих речовин тощо).

- *Договірні* на протипагу затвердженням — обумовлюються в договорах, угодах, а *розрахункові* мають характер обслуговуючих і їх обчислюють на підприємстві, у виробничому підрозділі тощо.

[Повернутися до змісту](#)

4. Фактори, що впливають на показники комерційної та фінансової діяльності підприємства. Їх класифікація.

Величина показників та їх якісна характеристика в процесі господарської діяльності постійно змінюються під впливом певних причин і умов, які називають факторами.

Таблиця 1.2 Класифікація факторів за ознаками

Ознака	Різновиди факторів
1. За своєю природою	- соціально-економічні; - виробничо-технологічні; - природно-екологічні.
2. За місцем виникнення (центрами відповідальності)	- зовнішні; - внутрішні.
3. За характером дії	- інтенсивні; - екстенсивні.
4. За ступенем впливу на результати	- головні; - другорядні.
5. За часом дії	- постійні; - тимчасові.
6. За ступенем розповсюдженості	- загальні; - специфічні.
7. За можливістю виміру впливу	- вимірювані; - не вимірювані.

Соціально-економічні фактори забезпечують господарську діяльність і характеризують підприємництво, творчу ініціативу працівників, рівень їх кваліфікації, стан управління виробництвом, матеріального і культурного добробуту членів колективу, соціально-психологічні умови праці, її охорону і техніку безпеки на підприємстві.

До виробничо-технологічних факторів відносять сукупність умов, які забезпечують здійснення виробництва в заданому режимі, їх розглядають у двох напрямках: як виробничі ресурси і технологічні фактори. До перших належать знаряддя, предмети праці й сама праця, і аналізують їх як з погляду забезпеченості ними виробництва, так і ефективності їх використання.

Проте наявність ресурсів характеризує лише потенційні можливості здійснення виробничого процесу. Для трансформування їх у продукт необхідні певні умови, а саме: відповідні технологія, організація виробництва і праці, управління виробничими процесами тощо. Ці умови складають групу технологічних факторів.

До природно-екологічних належать місцезрештування підприємства, якість земельних угідь тощо. Вивчення цих факторів необхідно не стільки для виявлення кількісного їх впливу на кінцеві результати виробництва, скільки для зведення негативного впливу несприятливих погодних умов до мінімуму. Останнім часом на результати господарювання і життєдіяльність людини негативно впливає екологія. Це проявляється як прямо, так і опосередковано. Завдання аналізу — знайти ступінь цього впливу, щоб розробити заходи щодо його зменшення.

- Зовнішні фактори — це об'єктивні умови, які не залежать від підприємства (природні, фіскальна, імпортно-експортна політика держави тощо) і по суті не піддаються прямому впливу з його боку, внутрішні, навпаки, піддаються регулюванню з боку підприємства).

- Інтенсивні — пов'язані з підвищенням ефективності використання ресурсів та інших складових виробничого процесу, екстенсивні — з додатковим залученням ресурсів, що в умовах наростання обмеженості в них — небажане.

- Головні — є вирішальними у формуванні того чи іншого результативного показника, другорядні — допоміжними.

- Прикладом постійного фактора є дія продуктивності праці на результати господарювання, тоді як засвоєння нової технології, додаткових виробничих потужностей, впровадження нових виробничих відносин мають тимчасовий характер.

- Загальні фактори притаманні різним аграрним формуванням (забезпеченість трудовими ресурсами, продуктивність праці та ін.), а специфічні — окремим їх ланкам (сортність зерна, товарооборот, ринкова ціна акцій тощо).

- Велика група факторів має числові характеристики, і їх можна виміряти: продуктивність праці, рівень рентабельності, платоспроможність тощо. Деякі фактори неможливо виміряти (ступінь підприємливості працівника, придатність керівника до управління та ін.). Проте, використовуючи непрямі оцінки, різні тести, можна виміряти і ці фактори, що дозволяє виявити їх кількісний вплив на результативні показники.

Поділ аналітичних показників і факторів за різними ознаками дає можливість систематизувати наше уявлення про аналізований об'єкт, допомагає організувати його системне вивчення та намітити основні напрями

поліпшення.

[Повернутися до змісту](#)